

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.5/01>

Завальнюк І.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІСТОРИЗМ У СУЧАСНОМУ ПРАВОРОЗУМІННІ: ВПЛИВ ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ ПРАВА

Стаття присвячена аналізу впливу історизму як методологічного підходу в правовій науці на сучасне праворозуміння. Історизм, що виник у рамках історичної школи права, розглядає право не лише як набір норм, а як динамічну систему, що формується під впливом культурних, соціальних та історичних факторів. У статті підкреслюється, що історизм дозволяє глибше зрозуміти українське право, яке є результатом взаємодії різних правових традицій, зокрема романо-германської, звичаєвої та радянської систем. Автори статті акцентують увагу на важливості історизму для розвитку судової практики в Україні, де суди все частіше звертаються до історичних джерел для тлумачення норм права. Це, в свою чергу, сприяє зміцненню легітимності судових рішень та забезпеченню справедливого правосуддя. Крім того, стаття розглядає роль історичної школи у формуванні підходів до юридичної освіти, де вивчення історії права стало невід'ємною частиною навчальних програм. У контексті глобалізації, історизм допомагає гармонізувати міжнародне та національне право, зберігаючи при цьому культурну унікальність. Стаття також підкреслює, що знання історичних витоків права дозволяє юристам критично оцінювати його розвиток, враховуючи історичний контекст. Висновки статті свідчать про те, що історизм є важливим інструментом для правотворчості, оскільки він забезпечує баланс між збереженням правових традицій та адаптацією до нових викликів. Аналіз історичних процесів дозволяє не лише оцінювати чинні правові інститути, а й прогнозувати потенційні ризики та наслідки правових змін. Таким чином, стаття підкреслює роль історизму в сучасному праворозумінні, підкреслюючи його значення для розвитку правової системи в Україні, та наголошує на ролі історизму у збагаченні теоретичних основ правової науки, і сприяє формуванню більш гнучкої та адаптивної правової системи, що відповідає потребам сучасного суспільства. Крім цього, відкриваються нові перспективи для подальших досліджень у цій галузі, закликаючи до інтеграції історичних знань у сучасну правову практику.

Ключові слова: історична школа права, історизм, праворозуміння, еволюція права, правова традиція, культурна ідентичність.

Постановка проблеми. Історизм, як методологічний підхід у правовій науці, набуває особливого значення у сучасних умовах, коли процеси правового плюралізму висувають нові виклики перед науковцями і практиками. Ідея історизму ґрунтується на розумінні права як продукту поступової еволюції суспільства, що відображає його цінності, ідентичність та історичний досвід. Такий підхід дає змогу виявити закономірності правового розвитку, аналізуючи право не лише як нормативну систему, а як складову суспільного життя, тісно пов'язану з культурою та традиціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження направлені на розгляд принципу Історизму як важливого методологічного інструменту, який дозволяє оцінювати правові інститути в контексті їх історичного розвитку та культурних впливів. Це підкреслює динамічний характер права, що формується під впливом соціальних і культурних факторів. Особливої уваги це набуває для України, де реформування правової системи потребує врахування багатозарового історичного контексту. В сучасній науковій літературі визначається необхідність подолання впливу

колоніального минулого, водночас зі збереженням та розвитком власних правових традицій, вимагає інтеграції принципів історизму у сучасну правову доктрину.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення впливу історичної школи права на сучасне праворозуміння та оцінка ролі історизму як методологічного інструменту у розробці правових концепцій, норм і механізмів.

Виклад основного матеріалу. Історична школа права стала реакцією на домінування раціоналістичних концепцій природного права, які прагнули універсалізувати правові принципи, відриваючи їх від національного контексту. Засновники школи, Фрідріх Карл фон Савінї та Георг Фрідріх Пухта, запропонували новий підхід до розуміння права, заснований на історичній еволюції та культурній специфіці кожного народу [10, с. 28].

Фрідріх Карл фон Савінї вважав, що право є органічною частиною «народного духу» (або ж народ як духовна спільнота) – сукупності традицій, звичаїв і переконань, що формуються впродовж історичного розвитку суспільства. Він заперечував можливість створення єдиного «раціонального» права, наголошуючи, що правові норми можуть бути життєздатними лише тоді, коли вони відповідають історичному досвіду та ментальним особливостям конкретного народу [6, с. 39].

Георг Фрідріх Пухта, розвиваючи ідеї свого вчителя, запровадив систематизацію форм права, виділивши три основні рівні: звичаєве, позитивне та наукове право. Він наголошував, що звичаєве право виникає природно, як реакція на потреби суспільства, позитивне право закріплюється у нормативних актах, а науковf відображає аналітичний підхід до осмислення та систематизації правових норм. Така багаторівнева концепція дозволила інтегрувати історичну школу у ширший контекст юридичної науки [9, с. 16-17].

Основоположники історичної школи права акцентували на важливості збереження правової спадщини минулого як основи для розвитку сучасної правової системи. Вони застерігали від спроб штучного «експорту» чужорідних правових норм чи реформ, які ігнорують історичний контекст, оскільки це призводить до кризи легітимності та неефективності правової системи.

Принцип історизму, сформульований представниками історичної школи права, є ключовим підходом до розуміння розвитку правових норм. Він виходить з того, що право не можна розгля-

дати як статичну або універсальну конструкцію, створену за допомогою раціональних зусиль законодавця. Натомість воно виникає органічно і розвивається в контексті культурних, соціальних і історичних змін, відображаючи так званий «народний дух». Таке право не є відокремленим від суспільства: його життєздатність і ефективність залежить від того, наскільки воно узгоджується з культурною ідентичністю та історичним досвідом суспільства [7, с. 57].

Право, за принципом історизму, проходить еволюційний шлях. На початку воно існує у формі звичаїв, які спонтанно виникають у відповідь на практичні потреби громади. Згодом ці звичаї кодифікуються в законодавчих актах, утворюючи позитивне право, яке, попри формалізацію, має зберігати зв'язок із своїми історичними витоками. На завершальному етапі право піддається систематичному науковому аналізу, який дозволяє інтегрувати накопичений історичний досвід із сучасними викликами, створюючи основи для подальшого розвитку правової системи.

У сучасному праворозумінні ідея «народного духу» набуває нових аспектів. В умовах глобалізації право все частіше стає полем взаємодії між національними традиціями та міжнародними стандартами. Принцип історизму допомагає зберегти баланс між збереженням унікальної національної правової ідентичності та адаптацією до вимог глобального правового середовища. Особливо це актуально для країн, які проходять через трансформаційні процеси або намагаються подолати наслідки колоніального минулого, оскільки відновлення історичних правових традицій сприяє зміцненню легітимності правової системи.

Історична школа права набула значного впливу завдяки концепції поступового розвитку права, однак її підходи викликали не лише захоплення, а й чимало критики. Опоненти вказували на обмеженість і консервативність цієї школи, звинувачуючи її в надмірній орієнтації на минуле, недостатньому врахуванні ролі законодавця та відсутності універсальних підходів до правових систем.

Одним із головних зауважень було те, що історична школа надто зосереджувалася на минулому, аргументуючи це тим, що надмірна зосередженість на минулому може перешкоджати праву ефективно реагувати на сучасні виклики та потреби суспільства. Кельзен, зокрема, розробив концепцію «чистого вчення про право», яка прагнула відокремити право від моральних, соціологічних та історичних аспектів, розглядаючи його як автономну систему норм [4].

Іншим слабким місцем історичної школи вважалося нехтування роллю законодавця. Її прихильники акцентували на тому, що правові норми повинні розвиватися природно, без активного втручання держави. Проте в умовах швидких соціальних змін ХІХ століття, таких як індустріалізація, ця позиція ставала недоречною. Нові соціальні виклики, як проблеми праці чи соціальної нерівності, вимагали активного законодавчого регулювання, яке історична школа не могла обґрунтувати [5, с. 98].

Крім того, історичну школу звинувачували у відсутності врахування соціально-економічних змін. Представники марксизму, такі як Карл Маркс, наголошували, що право є не лише відображенням історичних традицій, але й інструментом соціальної боротьби. З цієї точки зору, історична школа ігнорувала вплив класових конфліктів та економічних чинників, що робило її підходи застарілими в умовах динамічних соціальних трансформацій [11, с. 82-86].

Зауваження, висловлені щодо історичної школи, сприяли появі нових теорій, які доповнили її підходи. Такі напрямки, як правовий позитивізм, соціологія права та інституціональна теорія, дозволили краще інтегрувати історичний та прогресивний підходи до права.

Історизм залишається важливим методологічним підходом у сучасній правовій науці, оскільки дозволяє глибоко осмислювати право як динамічну, культурно й історично обумовлену систему. Як було зазначено, цей підхід базується на визнанні того, що правові норми є результатом тривалого історичного розвитку, який відображає цінності, потреби та ідентичність суспільства. У сучасному праворозумінні історизм допомагає встановлювати баланс між адаптацією права до нових викликів, таких як глобалізація, цифровізація та правовий плюралізм, і збереженням його історичної та культурної спадщини. Принципи історизму активно застосовуються для аналізу правових систем і норм. Вони дозволяють зрозуміти зв'язок сучасних правових концепцій із їхніми історичними витоками, а також оцінити еволюцію права у відповідь на зміну суспільних умов. Історизм є не лише інструментом для вивчення минулого, а й засобом критичного осмислення правотворчості.

У сучасній правовій науці історизм сприяє розумінню закономірностей правового розвитку. Аналіз історичних процесів дає змогу передбачити потенційні ризики при запровадженні нових правових механізмів і врахувати їхню відповід-

ність національним традиціям. Він вирізняється своїм акцентом на еволюційній природі права, на відміну від правового позитивізму, що сприймає право як статичну сукупність норм. Водночас, на відміну від природного права, історизм уникає універсалізації правових принципів, наголошуючи на їхній історичній і культурній унікальності. Порівняно з правовим реалізмом, історизм не обмежується соціальною складовою права, а враховує глибокий історичний та культурний контекст, у якому формується правова система.

Історизм значно впливає на формування правової політики, зокрема, в умовах реформування правових систем. Він допомагає забезпечити спадкоємність правових традицій, що є ключовим для збереження легітимності права в очах суспільства. Наприклад, у постколоніальних державах або країнах, які переживають трансформаційні процеси, принципи історизму дозволяють інтегрувати історичний досвід у сучасне законодавство, забезпечуючи його відповідність національним потребам. Законотворчість, заснована на історичних принципах, зберігає зв'язок між минулим і сучасністю, уникаючи ризику запровадження чужорідних норм, які не відповідають національним особливостям. Історизм дозволяє розробляти закони, які відображають реальні соціальні відносини та культурні особливості суспільства, сприяючи їхньому сприйняттю громадянами [3].

Глобалізація створює потребу у розробці універсальних правових стандартів. Проте історизм наголошує на важливості збереження культурної ідентичності національних правових систем. Це особливо актуально у сфері міжнародного права, де гармонізація різних правових систем має враховувати їхні історичні особливості. У цифрову епоху, коли правові системи стикаються з викликами автоматизації та цифровізації, принципи історизму залишаються важливими. Нові технології, повинні враховувати історичні особливості правових традицій, щоб зберегти їхню легітимність і забезпечити ефективність.

Одним із найважливіших внесків історичної школи є розуміння права як живого явища, яке розвивається у взаємозв'язку з історичними, культурними та соціальними процесами. Представники цієї школи підкреслювали, що правові норми не створюються виключно законодавцем, а формуються природно з традицій, звичаїв і моральних уявлень народу. У сучасній правовій доктрині ці ідеї знаходять відображення в концепції правового плюралізму, яка визнає значення звичаєвого права та локальних правових тради-

цій, що особливо актуально для багатокультурних суспільств.

Історична школа також здійснила значний вплив на сучасні підходи до правотворчості. Врахування історичного контексту стало важливим елементом розробки нормативних актів у багатьох країнах. Наприклад, у правових системах романо-германської традиції процеси кодифікації тісно пов'язані з історичними джерелами. Оновлення цивільних кодексів у Франції [1] чи Німеччині [2] демонструє, як історичні ідеї інтегруються в сучасне право, забезпечуючи його спадкоємність і легітимність.

Однією з центральних ідей історичної школи є зв'язок між правом і національною ідентичністю. Концепція «народного духу» розглядає право як відображення колективної свідомості народу, що сприяє формуванню унікального правового обличчя кожної нації. У сучасній правовій доктрині це стало основою процесів відродження правових традицій у постколоніальних державах або країнах, які переживають правові трансформації. У країнах Центральної та Східної Європи відновлення історичних правових традицій після розпаду СРСР стало ключовим елементом у створенні національних правових систем, адаптованих до сучасних умов.

Вплив історичної школи також проявляється у розвитку порівняльного правознавства. Її підхід до аналізу права як продукту конкретного культурно-історичного середовища є важливим для вивчення взаємодії правових систем у добу глобалізації.

Ще одним важливим аспектом є роль історичної школи у формуванні підходів до юридичної освіти. Ідеї цієї школи зробили вивчення історії права невід'ємною частиною навчальних програм у більшості університетів. Це дає змогу майбутнім юристам (та не тільки) не лише розуміти витоки сучасного права, але й критично оцінювати його подальший розвиток, враховуючи історичний контекст.

Актуальність історизму визначається здатністю забезпечити комплексний аналіз історичних особливостей правової системи України, враховуючи її унікальний досвід та сучасні виклики реформування.

Одним із найважливіших аспектів історизму для української правової науки є його здатність відновлювати та зберігати національну правову ідентичність. Україна протягом багатьох століть зазнавала впливу правових систем інших держав, що з одного боку, дозволило інтегрувати україн-

ське право в ширший геополітичний контекст, але з іншого – призводило до втрати унікальних елементів національної правової культури [8]. Застосування принципів історизму дає змогу виявляти, вивчати та відновлювати правові традиції, які відображають історичні й культурні особливості українського народу.

Історизм також відіграє ключову роль у подоланні колоніальної спадщини, яка все ще впливає на правову науку й практику в Україні. Це не лише питання формального заміщення норм, нав'язаних колоніальними режимами, а й необхідність перегляду теоретичних підходів, що домінували протягом радянського періоду. Наприклад, аналіз радянського законодавства з позицій історизму дозволяє виявити його невідповідність сучасним демократичним принципам і розробити більш ефективні правові інститути, які враховують національні інтереси й сучасні тенденції.

У контексті європейської інтеграції історизм виступає як ефективний інструмент для гармонізації національного права з європейськими стандартами. Україна, прагнучи інтегруватися до правового простору ЄС, повинна адаптувати своє законодавство до *acquis communautaire*. Однак механічне перенесення європейських норм без урахування історичних і культурних особливостей може призвести до їхньої формалізації без реальної імплементації. Історизм у цьому випадку допомагає знайти баланс між інтеграцією європейських принципів і збереженням унікальних рис української правової системи.

Ще одним важливим аспектом є вплив історизму на розвиток правової освіти та науки. Вивчення історії права стало невід'ємною частиною навчальних програм юридичних факультетів в Україні, що дозволяє студентам осмислювати зв'язок між історичним розвитком права та його сучасним станом. Такий підхід сприяє формуванню критичного мислення майбутніх юристів, які можуть оцінювати правові проблеми через призму історичного досвіду.

Історизм також відкриває нові перспективи для наукових досліджень у галузі права. Він дозволяє аналізувати українське право як цілісну систему, яка сформувалася під впливом взаємодії різних правових культур. Це сприяє розробці інноваційних концепцій, які одночасно враховують унікальні риси національного права та його місце в глобальному правовому просторі.

Крім того, історизм має велике значення для розвитку судової практики в Україні. Суди все частіше звертаються до «історичних» джерел

права для тлумачення норм, що сприяє зміцненню їхньої легітимності та забезпеченню справедливого правосуддя.

Висновки. Історизм, як методологічний підхід у правовій науці, відіграє ключову роль у розумінні права як динамічної, культурно та історично обумовленої системи. Його значення полягає у здатності поєднувати аналіз історичних витоків права з сучасними потребами його розвитку, забезпечуючи баланс між збереженням правових традицій та адаптацією до нових викликів. У сучасному контексті історизм дозволяє зберігати ідентичність правових систем і водночас забезпечувати їхню ефективність та легітимність.

Застосування принципів історизму сприяє розвитку правотворчості, яка враховує національні особливості та забезпечує спадкоємність правових традицій. Аналіз історичних процесів дозволяє не лише оцінювати чинні правові інститути, а й прогнозувати потенційні ризики та наслідки правових реформ. Це особливо актуально для України, де історизм є важливим інструментом для подолання колоніальної спадщини, віднов-

лення національної правової ідентичності та інтеграції національного законодавства в європейський правовий простір.

Крім того, історизм має велике значення для правової науки та освіти. Вивчення історії права сприяє формуванню критичного мислення, глибокому розумінню сучасних правових проблем та пошуку інноваційних рішень. Для української правової науки історизм відкриває нові перспективи для досліджень, які враховують унікальні риси національного права та його роль у глобальному контексті.

Таким чином, історизм забезпечує комплексний підхід до осмислення права, його минулого, сучасного стану та перспектив розвитку. Використання цього підходу дозволяє створювати правові системи, які не лише відповідають сучасним викликам, але й зберігають свою ідентичність та культурну унікальність. У поєднанні з інноваційними підходами історизм залишається важливим фактором у розвитку ефективного, легітимного та стійкого права як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Список літератури:

1. Civil Code of France (English version). URL: <https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>
2. German Civil Code (BGB) of 18 August 1896 (English version). URL: <https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Alemao-BGB-German-Civil-Code-BGB-english-version.pdf>
3. Scrobach Solomiia. Impact of traditions and state formation experience on constitution creation and development of constitutional process. ScienceRise: Juridical Science. 2019. Pp. 15-18. URL: https://www.researchgate.net/publication/332933138_Impact_of_traditions_and_state_formation_experience_on_constitution_creation_and_development_of_constitutional_process
4. Абашнік В. О. Рання філософсько-правова позиція Ганса Кельзена. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 9-2. Том 1. С. 4-7. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9-2/part_1/juspradenc9_2-1.pdf
5. Бикова А. Я. Історичний підхід у сучасних процесах пізнання права. С. 95-102. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/44_2012/13.pdf
6. Головка О.М. Погляди Ф.К. Фон Савіні на історію держави та права. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2018. Випуск 25. С. 38-41 URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/11811/11179>
7. Лин Л. М., Каленюк О. М., Гаврецька М. Й. Принцип історизму в праві та правових дослідженнях. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. № 13 (25). 2022. С. 54-60. URL: <http://repository.ukd.edu.ua/bitstream/handle/123456789/700/%d0%86%d0%bb%d0%b8%d0%bd.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Ковальчук В. Конституційна, громадянська та національна ідентичність через призму формування політичної нації в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4 (21). С. 65-76. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.4.2021.5>
9. Козинець О., Менджул К. Історична школа права: загальна характеристика та представники. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2020. С. 15-18. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/3.pdf>
10. Терзі О. С., Аракелян Г. А. Формування історичної школи права. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. № 3. С. 28-31. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86841/05-Terzi.pdf?sequence=1>
11. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

Zavalnuk I.V. HISTORICISM IN MODERN LEGAL UNDERSTANDING: THE INFLUENCE OF THE HISTORICAL SCHOOL OF LAW

The article is devoted to analyzing the impact of historicism as a methodological approach in legal science on modern legal understanding. Historicism, which originated within the historical school of law, views law not merely as a set of norms but as a dynamic system shaped by cultural, social, and historical factors. The article emphasizes that historicism allows for a deeper understanding of Ukrainian law, which is the product of the interaction of various legal traditions, including the Romano-Germanic, customary, and Soviet systems.

The authors highlight the significance of historicism for the development of judicial practice in Ukraine, where courts increasingly refer to historical sources for interpreting legal norms. This, in turn, strengthens the legitimacy of judicial decisions and ensures fair justice. Additionally, the article examines the role of the historical school in shaping approaches to legal education, where the study of legal history has become an integral part of academic curricula.

In the context of globalization, historicism helps harmonize international and national law while preserving cultural uniqueness. The article also underscores that knowledge of the historical roots of law enables legal professionals to critically assess its development, considering the historical context.

The article concludes that historicism is a vital tool for lawmaking as it provides a balance between preserving legal traditions and adapting to new challenges. Analyzing historical processes allows for the evaluation of existing legal institutions and forecasting potential risks and consequences of legal changes. Thus, the article emphasizes the role of historicism in modern legal understanding, highlighting its importance for the development of the legal system in Ukraine. It also stresses the role of historicism in enriching the theoretical foundations of legal science and fostering a more flexible and adaptive legal system that meets the needs of contemporary society.

Moreover, the article opens new prospects for further research in this field, calling for the integration of historical knowledge into modern legal practice.

Key words: *historical school of law, historicism, legal understanding, evolution of law, legal tradition, cultural identity.*